

UNIVERSITY OF HELSINKI

<https://helda.helsinki.fi>

Helda

Rihmastollinen silta yli modernin

Virtanen, Mikko J.

Tutkijaliitto

2023-12-31

Virtanen, M J 2023, 'Rihmastollinen silta yli modernin', Tiede & edistys, Vuosikerta. 47, Nro 4, Sivut 342–347. <https://doi.org/10.51809/te.121904>

<http://hdl.handle.net/10138/570155>
10.51809/te.121904

---

cc_by_nc_nd
publishedVersion

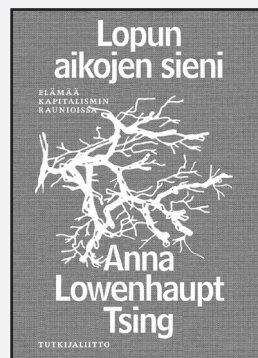
Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Rihmastollinen silta yli modernin

Anna Lowenhaupt Tsing: *Lopun aikojen sieni. Elämää kapitalismin raunioissa* (*The Mushroom at the End of the World: On the Possibility of Life in Capitalist Ruins*). Suomentanut Anna Tuomikoski. Tutkijaliitto, Helsinki 2020. 372 s.

Lopun aikojen sieni on matsutake eli tuoksuvalmuska. Kalifornian yliopiston antropologian professori Anna Lowenhaupt Tsing seuraa matsutakea sen matkalla ekologisista mahdollisuusehdoistaan eli rihmastoista irrotetuksi ja koriin poimituksi sieneksi, joka laivataan Japaniin luksuruoka-aineeksi. Tsingin teos on eräänlainen matsutaken reittejä seuraava matkakirja, jonka kohteet sijaitsevat Japanin lisäksi Yhdysvaltojen Oregonissa, Kiinan Yunnanissa ja Suomen Lapisissa. Kööpenhaminassa haastatellaan mykologia ja tieteellisissä tapahtumissa vierailaan eri puolilla maailmaa.

Matkansa aikana Tsing havainnoi, kuuntelee, tunnustelee, maistelee ja haistelee sekä pohtii kaikkea näkemäänsä, kokemaansa ja tuntemaansa. Näkyviin avautuu valtava joukko sieneen kytkeytyviä toimijoita: matsutakelle elintärkeitä ovat tietyt puulajit, erilaiset maakerrokset ja ekologiset muodostumat, mutta sieneen kytkeytyvät myös eri etnisiteettejä edustavat sienestäjät, sienien myyjät ja ostajat sekä tieteenharjoittajat, matsuken maiden ja valtioiden hallitsijat sekä metsäyhtiöt ja luonnonsuojelijat metsänhoitopeppeineen. Matkakertomus on moniaineeksisuudessaan huimaa luettavaa.

Käsillä oleva teos ei ole ensikosketukseni antropologiseen matsutake-tutkimukseen. Olin kuuntelemassa Tsingiä kesällä 2009 Münchenissä. Ludwig–Maximilian-yliopiston suuressa salissa järjestettiin sosiologi Ulrich Beckin eläköitymisen kunniaksi Futures of modernity -symposiumi. Tsing toimi pääpuhujana ”maailman riskiyhteiskuntaa” käsittelevässä osiossa. Puheen jälkeen jatkettiin ilmastonmuutosta kosmopoliittisesta kulmasta ruotineella paneelikeskustelulla. Muistan keskustelusta sen, että siihen osallistunut Bruno Latour yritti vitsailla käyttämällä ironisesti sanaa ”mushroom” vastauksena kaikkiin kysymyksiin, ja ettei Beck tuntunut ymmärtävän Tsingin antropologisten näkemysten relevanssia. En ymmärtänyt itsekään, mitä merkitystä on kädet mullassa kirjoitetuilla tarinoilla sienien ja mäntyjen symbioosista tai globaalin kapitalismin kontekstissa miniatyyrisestä matsutaken keräilystä. Tuoksuvalmuskatutkimuksen kirjallinen summaus nousi kuitenkin vähitellen yhdeksi 2000-luvun tunnetuimmista yhteiskuntatieteellisistä teoksista.

Talteenottokasautuminen raunioiden keskellä

Mikä *Lopun aikojen sienessä* on niin erityistä? Lyhyesti: jälkidualistisen ajattelun ja sen kanssa lomittuvan monipaikkaisen kenttätyön taitava yhdistäminen ajankohtaisen ja moniaineksisen tutkimuskohteen tarkasteluun. Matsutaken ympärille rakentuvassa tarinassa nykykapitalismin kriittinen analyysi ja totunnaisia jaotteluja

purkava tarkastelutapa punoutuvat yhteen. Tsing pureutuu ensinnäkin piiloiseen, monitoimijaiseen ja globaalisti ketjuuntuvaan arvonmuodostusprosessiin tarkalla ja monipuolisella otteella. Toiseksi hän kehittää ja juurruttaa tutkimustapa, jossa jälkidualistinen ajattelu ja moniaineksisuudelle herkkä kenttätyötapa virtaavat toisiinsa. Samalla teoksesta on muodostunut yksi keskeisistä tällaisen ontologisen ja metodologisen tutkimusorientaation airueista.

Tsing kuvaa matsutaken avulla kapitalistisen arvon kartuttamisen prosessia, jossa yhteisvaurautta käännetään yksityisomaisuudeksi. Piilevää omistajatonta vaurautta revitään irti luontokulttuurisista juuristaan ja jalostetaan yksityisiksi omaisuuksiksi globaalissa tuotantoketjussa. Kyse on irtirepivästä käännoistyöstä, jota kutsutaan talteenotoksi. Matsutaken poiminta on sen repäisemistä irti moniaineksisistä kytköksistään, mutta poiminta on vasta ketjumaisen talteenoton varhaisvaihe.

Lisäksi yhteisvauraudet eivät ole sienien itiöemän tavoin esillä vaan piiloisia kuin sen symbioottiset rihmastot. Yhteisvauraudet ovat Tsingin sanoin piiloisia ”kahdessa merkityksessä: ensinnäkin huomaamme ne vain harvoin, vaikka niitä on kaikkialla, ja toiseksi ne ovat vasta aluillaan. Ne pursuavat toteutumattomia mahdollisuuksia, ne pakenevat silmää.” (309–310.) Latentti yhteisvauraus ei ole ihmisten erityisomaa vaan tulosta monilajisista kytköksistä – tai yhteisvauraus on pikemminkin nämä kytkökset itse:

Yhteisvaurauden avaaminen toisillekin oleville muuttaa kaiken. Kun tuholaiset ja taudit on kerran otettu mukaan, sopusointua on turha toivoa; leijona ei laskeudu levolle karitsan viereen. Eivätkä eliöt ainoastaan syö toisiaan, ne myös luovat toisistaan eroavia elinympäristöjä. Latentti yhteisvauraus on tämän mylläkän seasta löytyviä mutualistisia, ei-antagonistisia kytköksiä. (310.)

Tällainen luontokulttuurisissa kytköksissä piilevä yhteisvauraus on sekä kapitalistisen talteenoton edellytys että sen kohde.

Talteenotto ei ole mekaanista, standardoitua ja skaalautuvaa vaan luova ja kekseliäs tapa tuot-

taa yksityistä voittoa kapitalistisen tehotuotannon raunioittamassa maailmassa. Talteenotto ei myöskään merkitse yhteisvaurauden loppumyymiä – raunioiden raunioittamista – sillä monikytyneisyys vauraus pakenee hallintaa ja sille pohjautuvaa tuotannon tehostamista. Samalla kekseliäisyys ei ole ainoastaan kapitalistin nokkeluutta – myös moniaineksiset prosessit ovat kekseliäitä arvaamattomuudessaan. Matsutaken herkkät luontokulttuuriset kytketyvät tekevät siitä oikukkaan. Tsingin tutkimus ei kuitenkaan ole valitusvirsi yhä kiihtyvän kapitalismin tuhovoi- masta vaan se myös näyttää, kuinka luontokulttuuristen kytketyntymisten oikkaisuus tekee tämän mahdolliseksi kapitalismin raunioissa.

Tuoksuvalmuska on erityisen oikukas – se ei suostu viljeltäväksi ja myös sen poiminta on haastavaa. Sienen esiintymistä määrittävät ensinnäkin sen symbioottiset kytketyntymiset erityisesti mäntyihin. Tietyt matsutaken suosimat mäntylajit edellyttävät puolestaan erityisiä elinympäristöjä, jotka muodostuvat mutkikkaiden ekologis-inhimillisten prosessien seurauksena. Massamittaisen, äärimmilleen tehostetun luonnonhyödyntämisen jälkeensä jättämällä raunioilla kasvaa erityisiä mäntyjä ja niiden kanssa symbioosisissa elää arvokkaita matsutake-sieniä. Toiseksi sienirihmastoista pulpahtaa esiin itiöemiä vaihtuvalla rytmillä ja vain lyhyen aikaa kerrallaan. Lisäksi sienet elävät vaihtelevissa ja osittain vaikeakulkuisissa maastoissa, joista niitä on vaikea havaita. Erityisesti Kaakkois-Aasiasta Oregoniin saapuneet prekaarit hyödyntävät matsutaken poiminnassa aiemmin sotaolosuhteissa karttuneita maastossa liikkumisen taitoja. Samalla matsutaken kerääminen merkitsee paitsi toimeentuloa myös vapauden kokemusta metsämaastossa, erityisiä sosiaalisia suhteita sekä erilaisia globaaleja historioita ja ajallisia rytmejä. Sienen globaali arvoketju ei ole virtaviivainen vaan laikuttainen ja rönsyilevä.

Arvon tuotantoketjun rönsyjä ei voida leikata eikä sen sotkuisuuksia purkaa ja järjestää, sillä koko ketjun olemassaolo on moniaineksista olemassaoloa. Matsutake elää luontokulttuurisista kytketyntymisistä ja matsutaket jäisivät keräämättä ja laivaamatta ilman tällaisia kytketyntei-

syyskiä. Talteenoton ja kytkeytyneisyyksien suhde onkin tietyllä tavalla dialektinen: Yhtäältä moniaineiset kytkeytyneisyydet ovat välttämättömiä sekä piiloisen yhteisvaurauden muodostumiselle että eri osissa arvon tuotantoketjua. Toisaalta talteenotossa arvoa irrotetaan näistä monikytketyneistä prosesseista; moninaiset sidokset katkaistaan yksityisen varallisuuden kartuttamiseksi.

Monitieteisyydestä metodologiseen sotkeutuneisuuteen

Lopun aikojen sieni on matka paitsi kapitalistiseen talteenottoon myös siihen kytkeytyneiden sotkeutuneisuuksien ja epävarmuuksien havaitsemiseen. Ahtaat ja jyrkkälinjaiset tutkimukselliset rajanvedot ovat kuin tuoksuvalmuskan pöimistä, asioiden repäisemistä irti moninaisista kiinnikkeistään. Monipaikkaisessa kenttätyössä tulee välttää irtirepäisemisiä. Tähän tarvitaan erityistä havainnointia, joka tarkentaa kytkeytyneisyyksiin toisistaan irrallisten objektien sijaan. Tsing kutsuu tätä ”toisin havaitsemisen” metodiksi tai taidoksi. Tällainen kenttähavainnointi pureutuu moniaineeksisiin sotkuisuuksiin ja osoittaa samalla suuntaa dualististen jaottelujen ja järkeytylien tuolle puolen.

Sotkeutuneisuus on Tsingille kontaminaatio: kytkökset muuttavat kytkeytyviä. Äänen antaminen ekologisille prosesseille ei näin ollen merkitse luonnon romantisoimista, turmeltumattoman luonnon haikailua tai toivetta jättää luonto jatkossa koskemattomaksi. Sen sijaan kyse on luontokulttuuristen keskinäiskytketymisten esille nostamisesta ja tähän sisältyvästä totunnaisen ajattelun dekonstruktioista. Havainnointitapa ja havainnoinnin kohde ehdollistavat toisiaan: yhtäältä matsutake-sommitelmien vastaanoton moniaineisuus pakottaa ylittämään lokeroivat tarkastelutavat, toisaalta lokeroimista välttävä toisinhavainnointi nostaa esille sommitelmien moniaineisuuden ja auttaa ajattelun rajojen ylittämässä. *Lopun aikojen sieni* laajeneekin monipaikkaisen etnografian taidonnyytteestä jaottelevien ajattelutapojen kritiikiksi: talteenoton aukikäntäminen yhdistyy ajattelun rajojen ja rajoitusten purkamiseen. Aukikäntämisestä ja

sotkuisuutta painottavasta tarkastelutavasta tulee erottamattomia ja toisiaan ylläpitäviä.

Sotkeutuneisuus ulottuu teokseen itseensä. Tsing sotkee tarkoituksellisesti yhteiskunta- ja luonnontiedettä, pientä ja suurta, tarkastelutapaa ja sen kohdetta, analyysiä ja kritiikkiä, metaforista ja konkreettista, tarinoiden kaunokirjallista houkuttelevuutta ja tarkastelujen tieteellistä oikeuttamista. *Lopun aikojen sienessä* kerrotut tarinat ovat yhtä tiheää ja moneen suuntaan versovaa monilajista vyyhtiä kuin matsutake kytkeytymiseen – tutkimusnarratiivi ja sen kohde muodostavat kiehtovan kudelman.

Myös kirjan monitieteisyys on sotkuista. Luku- ja välisoittojen ketjussa lukijan eteen marssitetaan valtava määrä sienien ympäriltä aukeavaa tutkimustietoa. Kyse on ensisijaisesti valtavirtatutkimuksesta poikkeavasta tieteestä, jota avataan polveilevasti:

Jokin stratosfäärissä saa unelmoimaan pää pilvissä. Ajattele nyt, itiöitä kiertämässä maapalloa! Ajatukseni lähtivät lentoon leijuvien itiöiden perässä, jahtaamaan protagonistiani läpi eonien mantereelta toiselle. Päädyin kysymyksineni sienitieteilijöiden pakeille siellä täällä ympäri maailmaa, ja jahtasin heidänkin ajatuksiaan läpi stratosfääriin. Löysin kosmopoliittisen tieteen, jonka harjoittajat spekuloiivat synnyistä ja lajien kehkeytymisestä ajassa ja tilassa. (280.)

Tsingille tärkeiden tieteiden käytännöissä syntyy ”kosmopoliittista tietoa”, joka ”kehittyy historian saatossa liittyessään yhteen tutkimuskohteiden, elävien ja elottomien, ja vielä oman itsensäkin kanssa toisissa muodoissa” (293). Teoksen 24 sivun mittainen loppuviitteistö korostaa tutkimuksen holistisuutta ja antaa vaikutelman erottelujen loppuunsa viemisestä, mutta itse jäin lukiessani lähinnä ihastelemaan Tsingin sisällöllisen ja ilmaisullisen osaamisen liittoa, vailla kompetenssia eritellä ja arvioida lennokkaasti esitettyjä ja suomennettuja näkemyksiä.

Tsingin tarkastelun monitieteisyydessä on kuitenkin nähtävissä tietty vinouma. Kosmopoliittisuuden korostus peittää tietomuotojen yhdistelmässä piilevän painottuneisuuden, jossa

sosiokulttuuriseksi tyypillisesti mielletty aines täydentyy bioekologisella aineksella vahvemmin kuin bioekologinen sosiokulttuurisella. Yhteiskuntatieteelliset käsitteet ja tarkastelutavat myllätään mykologis-ekologisten näkemysten pohjalta sekä konkreettisesti että metaforisesti, mutta sienitutkimusta annostellaan lukijalle ilman vastaavaa pureutumista sen sosiokulttuurisesti sotkuisiin taustoihin.

Kosmopoliittinen monitieteisyys lisää samalla teoksen argumenttiin kierroksia: pienistä paikallisuuksiin juurtuneista kertomuksista versoo suuria tulkintoja. *Lopun ajan sien*en jälkidualistisen kritiikin ja käsitteellisen purkutyön kohteena on yleisimmällään moderni, ja erityisesti sen vankumaton usko hallintapohjaiseen edistykseen ja tuotannon pidäkkeettömään kasvuun. Hallinta edellyttää puolestaan hygieenisää jaotteluja, jotka ylenkatsovat luontokulttuurisen väistämätöntä sotkuisuutta ja elämänkohtaloiden globaaleja keskinäisriippuvuuksia. Puhdaslinjainen lokerointi näyttäytyy tuoksuvalmuskon ympäriltä nousevien sotkuisten yhteenkäymisten näkökulmasta yhtä aikaa sekä epätodelta että väärältä. Tämä koskee erityisesti modernia tiedettä, joka sekä pohjautuu ongelmallisiin jaotteluihin, puhdistamispyrkimykseen ja skaalautuvuuteen että kantaa näitä käytännöissään.

Tsingin yksiulotteinen moderni

Tsingin teos kasvaa valtavilla panoksilla ladatuksi valtavirtaisen länsimaisen tieteen kritiikiksi. Sen kritiikkiä tylsyyttää kuitenkin valtavirtatieteelle ominaisen hygieenisyyden ylikorostaminen ja rinnastaminen ”itsekkään geenin” tyyppiisiin ylilyön-teihin. Lisäksi kun *Lopun aikojen sieni* alun perin ilmestyi vuonna 2015, oli moderni jo mankeloitu, ivattu ja ylitetty moneen kertaan. Modernin sisäisten ristivetojen tematiikka määrittää esimerkiksi sosiologista ajattelua sen alkuajoista alkaen. Edistuksen ja siihen kytkeytyvien hirviömäisyyksien dialektiikka on erityisesti saksalaisten yhteiskuntateorioiden yhteinen nimittäjä. Esimerkiksi Weberille modernin kapitalistisen yhteiskunnan kohtalona on paitsi itsensä sulkeminen rationaalisen-byrokrattiseen raudanlujaan koteloon myös

väistämätön törmäys luonnon kantokykyyn.

Sata vuotta Weberin jälkeen Beck visioi vastaavasti, että modernille ominaiseen kasvuun liittyy kasvukipuja, jotka alkavat käydä sietämättömmiksi. Luonnon hallittavuuden illuusioon kytkeytyvät modernisaatoriskit osoittautuvat lopulta mahdottomiksi padota – ne tulvivat yli hallinnallisista kehikoista, rapauttavat modernin naiivin edistysuskon sekä liudentavat modernit instituutiot, kuten toisistaan erillisten kansallisvaltioiden keskinäisen kilpailun järjestelmän.

Beckin kritiikki pohjautuu empiiriseen yhteiskuntatutkimuksen tuloksiin tukeutuvaan modernin analyysiin. Empiriapohjainen analyttisyys rikkoo totaalisuuden – modernin kategorinen hylkääminen ja ylittäminen korvautuu sen kriittisellä rekonstruktioilla: modernilla on myös tuhovoimaista kasvua ja tehokkuutta patoava puolensa. Beckin mukaan modernin moraalisia perusperiaatteita, kuten universaalia egalitarismia, pitää edelleen vaalia. Samalla perusperiaatteiden pidäkkeiksi muodostuneet instituutiot, kuten kansallisvaltiot ja heteronormatiivinen ydinperhe, täytyy perustaa uudelleen, periaatteita kunnioitettavalle, moninaisemmalle pohjalle. Institutionaalinen moderni ylitetään modernin perimmäisten periaatteiden sisällä.

Tsingin modernin kritiikki pohjautuu puolestaan luontokulttuuristen kudelmien esille nostamiseen: monilajisten kytkeytyneisyyksien vastaansanomattomuus tekee dualistisesta ajattelusta mahdotonta. Mutta purkautuvatko universaalin egalitarismin tyyppiset inhimillisen yhdessäolon perusperiaatteet samalla vai puolittaako Tsing modernin selvärajaisille jaotteluille pohjaavaksi hallinnaksi ja teknotieteeseen nojaavaksi edistysuskoksi? Arviointia hankaloittaa se, ettei Tsing liiku tällaisten kysymysten parissa, vaikka tasa-arvoisemman maailman tavoittelu vaikuttaisi olevan yksi *Lopun aikojen sien*en lähtökohdista. Sen sijaan hän nostaa vyyhtimäisen kenttätyönsä lomassa esille joitain modernin piirteitä. Analyysi ja kritiikki ovat yksi ja sama asia: toisinhavainnointi tutkimuskentillä yhtä aikaa sekä valottaa modernien jaotteluiden ongelmallisuuksia että purkaa niitä.

Beck ivasi läpi koko tuotantonsa valtavirtaista

yhteiskuntatiedettä: näpertely moderneille jaoteluille pohjautuneilla zombie-kategorioilla tuli korvata refleksiivisemmillä tutkimustavoilla. Kriittikki pohjautui empiirisen tutkimuksen tuloksiin, jotka osoittivat esimerkiksi ydinperheen ja normaali biografian sekä kansallisvaltion kategorioiden antikvaarisuuden. Tsing ei näitä kritiikkejä kuitenkaan tunnista.

Beckinkin tarkastelut näyttäytyvät Tsingin avaamassa horisontissa metodologisesti liian hygieenisinä – ongelmana on havainnointiposition kytkeytymättömyys. Empiirisen tutkimuksen tulosten abstrahoinnit Beckin Konradstrassen työhuoneella Münchenissä eivät tavoita ja pura modernin ongelmallisuuksia yhtä vakuuttavasti kuin Tsingin talsiminen, tunnustelu, haistaminen ja maistaminen keskellä luontokulttuurisesti sotkuisia tutkimuskenttiä. Kentän ja ajattelun kytkös on vastaansanomaton: esimerkiksi hiljaista huono-osaisuutta ja kehittymisen intoa yhteen punovalalla Suomen maaseudulla ”on tilaa kuvitella toisia maailmoita” (339), mutta Beckiä lukiessa huomaa, että Münchenissä kuvittelutila on ollut ahtaampi.

Beckin modernin kritiikki ei toisin sanoen kata riittävässä määrin tarkastelua itseään – esitetyt diagnoosit ovat liiaksi kiinni modernissa metodologiassa. Tämä näkyy myös hänen tavassaan käyttää käsitteitä. Niillä abstrahoidaan empiirisille tutkimustuloksille yhteisiä toisen kertaluvun tekijöitä, jotta onnistutaan nostamaan esille yleisiä kehityskulkuja, ennen kaikkea modernille keskeisiä ongelmallisuuksia. Käsitteet auttavat myös etäännyttämään tarkastelun käsillä olevista erityisistä tapahtumista ja paljastamaan piiloisia mutta vaikuttavia ylililanteisia rakenteistuneisuuksia. Abstrahoinnit ja rakenteet eivät kuitenkaan ole puhdaslinjaisia vaan sotkuisia. Esimerkiksi yksilöllistymisessä yhdistyvät rakenteita purkava aktiivinen toiminta ja rakenteellishallinnallinen yksilön vastuuttaminen, joiden tuloksena on paitsi emansipaatiota ja toimijuuden kasvua myös materiaalista epävarmuutta ja anomista kiinnittymättömyyttä.

Tällainen käsitteiden käyttö täyttää Tsingin kritisoiman modernin tieteen tunnusmerkistöä: erityisten tutkimusten tuloksia abstrahoidaan käsitteillä. Tsingin omat käsitteet ovat puolestaan

työvälineitä, jotka auttavat kytkeytymään kenttään ja sen erityisyyksiin sekä havainnoimaan toisin. Käsitteet, kenttä, havainnointi ja purkutyö kietoutuvat yhteen tiiviiksi kudelmaksiksi. Käsitteiden juurruttaminen kenttään ja sen konkreettisiin erityisyyksiin ehkäisee samalla tarkastelujen abstrahointia, standardoimista ja skaalausta. Konkreettisia paikallisuuksia ei ylitetä. Sen sijaan paikallisia laikkuja silloitetaan seuraamalla niitä läpäiseviä moniaineksisia ketjuja. Ketjuissa on useita mittakaavoja mutta ei abstraktiotasoja. Tsingin oma tutkimustyö elää modernin purkamisen vaatimusta todeksi.

Käsitteellisten abstraktioiden välttäminen ehkäisee edustavuuteen tukeutuvaa yleistämistä. Tsing ei pohdi matsutake-tarinansa ja siihen kytkeytyvien käsitteiden käyppysaloja. Sen sijaan hän yleistää assosiatiiivisesti ja metaforisesti. Matsutake kytköksineen on myös metafora elämälle ja sen mahdollisuudelle tehokkuus- ja hallintapohjaisen kapitalismin raunioittamissa maastoissa ja maisemissa. Sienen ympäriltä aukeavat tarinat ruokkivat mielikuvitusta ja laittavat ajattelemaan vastaavia järjestelyjä myös matsutake-kytkösten ulkopuolella. Tsing vihjaakin, että ”[p]ieni vilkaisu matsutakesta saataviin tuloihin voi auttaa yleistämään sen huomion, että yksityisomaisuus saa lähes aina alkunsa yhteisvauraudesta, jota ei sellaiseksi tunnisteta” (328). Käsitteiden sijaan yleistetään havainnointipohjaisilla assosiaatioilla: ”vilkaisu [...] voi auttaa yleistämään”.

Piiloisen ja luontokulttuurisen yhteisvaurauden kapitalistisesta lypsämisestä nousee mieleen useita esimerkkejä viljelystä pohjaveteen, fotosynteesiin ja öljyn fossiiliseen muodostumiseen. Ajatus yhteisvaurauden talteenotosta voidaan ulottaa myös moniaineeksisuuksiin, joissa sosiokulttuurinen painottuu vahvemmin kuin matsutake-tarkastelussa. Vastaavaa logiikkaa noudattavat esimerkiksi tekstiiliteollisuuden tuotantoketjut, joissa globaalin etelän paikallisuuksissa piilevää sukupuolittunutta neulontaitoa käännetään yksityisvarallisuudeksi sekä internetin yhteisöpalvelut, joissa inhimillisestä vuorovaikutuksesta uutetaan dataa, jota myydään mainostajille. Moniaineeksina muotoutuvat, jaetut ja yhteiset prosessit käännetään kapitalisiksi hyödykkeiksi,

kytkeytyneisyyksistä irtirepäistyksi yksiulotteiseksi omaisuudeksi.

Matsutake-ketjun seuraaminen auttaakin kysymään tärkeitä kysymyksiä. Se missä määrin esimerkiksi naistapaisen hoivan alustapohjainen kääntäminen kapitalistiseksi voitoksi seuraa matsutake-tarinan muotoa ja missä määrin katsetta pitäisi tarkentaa esimerkiksi startup-kulttuurille ominaisiin jäsenyyksiin, jää jatkotutkimusten selvitettäväksi.

Lopun aikojen tuoksuvalmuskan seuraaminen läpi globaalien sijaintien valottaa nykykapitalismia ja sille ominaista logiikkaa tarkasti ja inspiroivasti. Juurtuneisuuksia painottava tarkastelu ei kuitenkaan ole tyhjentävä, sillä kapitalismin leviämisen ja tehostumiselle on keskeistä myös irrottautuminen paikallismateriaalisista kytköksistä ja välittömistä kokemusyhteyksistä. Esimerkiksi taloustieteellisten mallien ja finanssi-instrumenttien vaikuttavuus pohjautuu pikemminkin niiden symbolisesti jäsentyvään virtuaalisuuteen ja globaalisti virtaviivaisiin rytmeihin kuin moniaineksisiin kytkeytymisiin ja ankkuroitumiseen

konkreettisiin, paikallisuuksien läpi kulkeviin ketjuihin. Irrottautuminen kitkaisista kytkeytyneisyyksistä kerää malleille ja instrumenteille samalla paikallisuuksia muokkaavaa kapasiteettiä.

Globaalista etelästä talteenotettava koboltti on älylaitteisiin kytkeytyvän toiminnan edellytys. Esimerkiksi Instagramin käyttö älylaitteella ja sen vaikutukset ylittävät kuitenkin laitteen materiaalsen kokoonpanon. Kompleksisiin kulttuuriin jäsentymisiin ja ansaintalogiikoihin kytkeytyvän instagrammauksen suosio vaikuttaa takaisin koboltin kysyntään monimutkaisten finanssi-instrumenttien välittämänä. Riskit kumuloituvat siellä, missä sekä arkinen toiminta että virtuaaliset mallit ja instrumentit irrottautuvat paitsi paikallisista kytkeytymisistään myös institutionaalisesta mosaiikista, jonka poliittisissa sommitelmissa asetetaan tilkkeitä menestyjänarratiiveille ja talousrationaaliselle oikeuttamiselle. Tilkkeitä oikeutetaan vetoamalla erityisyydet ylittäviin moraalisiin periaatteisiin, kuten universaaliin egalitarismiin. ■